

METODOLOGIA FONTS I DOCUMENTACIÓ

Diaris dels alumnes 1931-1938. Escola Graduada d'Alaior. Anys trenta: vida en temps de pau, vida en temps de guerra.

Aquesta web és el resultat d'un ajut dedicat a la realització d'investigacions de tipus històric, artístic, arquitectònic, arqueològic, paleontològic, historicoindustrial, antropològic i etnològic que contribueixen al millor coneixement del passat de l'illa de Menorca i a la protecció del seu patrimoni històric i de la convocatòria per l'any 2020.

Concretament vaig presentar un projecte per catalogar, identificar i elaborar una monografia sobre els materials educatius històrics recollits en arxius públics i privats a l'illa de Menorca.

Projectes i propostes inicials

Aquesta recerca ha patit diferents interrupcions; me vaig presentar als ajuts del 2017 però vaig haver de renunciar per motius greus de salut. No obstant, durant els diferents anys, anava recollint materials educatius i parlant amb persones que volien compartir la seva experiència escolar. No ho he deixat de banda en cap moment, tot i que les contínues interrupcions per problemes de salut m'ha fet perdre el fil, refer idees que no eren adequades i prioritzar els àmbits de recerca en funció dels fruits que donaven.

Quan vaig comprovar que la meua salut s'anava recuperant, vaig optar per tornar a demanar l'ajut en la convocatòria de 2020. He aconseguit recollir i identificar molts materials nous però la meua salut segueix inestable i el ritme de feina és irregular. Per un conjunt de circumstàncies, objectius inicialment prevists s'han hagut de modificar i algunes de les hipòtesis inicials (com per exemple, pensava que els centres educatius disposarien d'algun tipus d'arxiu o inventari del material que conservaven. La realitat va ser molt més dura: els centres educatius actuals no conserven gairebé res d'abans dels anys 1970).

Els materials

La majoria de materials identificats es troben en arxius municipals ben conservats i, sobretot, ens mans privades (especialment famílies que han conservat llibres, llibretes i material escolar dels seus pares i avis; els seus familiars possiblement desconeixen la importància del que conservaven però sí que eren molts conscients que aquell material era valuós i en el seu moment va significat molt).

Tenim la majoria de materials identificats, tot i que no hem pogut aprofundir en determinats temes donat el volum que representen. Hem intentat oferir una visió global del que ha significat l'educació a l'illa de Menorca, tot i que he documentat i estudiat en profunditat un dels materials més rellevants: els diaris de classe escrits pels alumnes de l'Escola Graduada d'Alaior entre el 1931 i el 1938. Moltes de les persones que els van escriure ja ens han deixat; aquells amb els quals encara hem aconseguit parlar ens han relatat, amb molta il·lusió i detall, les activitats que portaven a terme a l'Escola Graduada d'Alaior. Eren plenament conscients que el que feien era molt diferent al que van viure després, durant la dictadura i que era un model d'escola a seguir. Alguns, revisant les tasques que fan els seus nets a l'escola actual, pensen que ells treballen més i millor i, sobretot, amb molta il·lusió.

La realitat és que moltes d'aquestes persones, acabada la guerra, es van haver de posar a treballar o a fer un llarg servei militar. El patiment, la fam, l'atur i la manca de recursos a tots nivells marcaren el final de la seva adolescència; la gran majoria abandonà els estudis; només uns pocs aconseguiren el que avui en dia anomenaríem estudis primaris que consistia en saber llegir i escriure mínimament i les operacions matemàtiques bàsiques.

Els materials recollits i els estudis que presentem a la web pretenen rememorar les persones, els fets i les institucions que van lluitar per la renovació educativa a casa nostra. Com sol passar en algunes recerques, les hipòtesis inicials canvien o són substituïdes per altres davant el pes de la realitat. Pensàvem localitzar molt material de tot tipus als centres educatius (especialment d'aquells que van ser hereus de les poques escoles existents a finals del segle XIX). La realitat ens va portar una bona sorpresa: van trobar quaderns, exercicis i textos que molts alumnes conservàvem a casa seva. Aquestes famílies sabien que allò que tenien era quelcom important, per això ho conservàvem. El que no sabien era l'autèntic valor del material que ens permet conèixer la pràctica educativa (entre el que es diu i el que es fa hi sol haver un abisme), ens permet reconstruir la vida quotidiana dels joves dels anys trenta del segle passat i les peripècies i patiments al llarg de tres anys de guerra civil. Tot aquest material és molt més valuós que qualsevol objecte didàctic antic (llibres de lectura, materials de geometria, jocs de peses i mesures, etc.). Els materials els podrem localitzar i podrem saber l'ús que se'n feia. Una llibreta personal que recull les tasques que cadascú elaborava és única. No en trobarem cap altra d'igual. Però si que n'hem trobat moltes de diferents, en les que parlen persones diferents a partir de fets quotidians i cadascú ho fa com bonament pot.

Estudis i anàlisi a la web

Els estudis que hem realitzat sobre el material identificat estaran recollits en una web específica que s'actualitzarà. La web que presentem vol oferir un recorregut sobre tots els fets i personatges de la nostra història de l'educació; no pretén relatar ni oferir detalls de tots els mestres i de totes les escoles i experiències educatives de les que tenim notícia; el que volem és demostrar que la innovació educativa ha esdevingut el nucli a partir del qual s'han aconseguit els majors èxits i la major implantació del sistema educatiu.

Aquesta web pretén aproximar el coneixement històric educatiu al gran públic conservant el rigor de la recerca. L'eix central el constitueix la innovació educativa; gràcies a ella, l'escola ha donat resposta a molts reptes socials. La innovació, en tots els camps de l'activitat humana, ha permès resoldre molts problemes i ha millorat, sens dubte, el benestar de les societats. La progressió no ha estat regular; sempre hi hagut interrupcions, passes endarrere, bloquejos i conflictes. Només una mirada global tenint en compte un llarg període de temps, ens permet constatar una evolució clarament positiva.

Metodologia

Inicialment teníem clar el camí a seguir:

- Posar-nos en contacte amb tots els centres educatius hereus de centres escolars del segle XIX i XX.
- Consultar l'inventari i identificar les peces o materials que consideraven aptes per l'estudi. Elaborar el recull de materials centre per centre, revisar-los, fotografiar-los i comentar-los. Pensàvem inicialment en un model de fitxa que ens permetés anar ordenant i classificant a mesura que anéssim identificant.

- Agrupar els materials per categories (llibres de consulta, llibres pel mestre, llibres de lectura, quadern d'exercicis, estris de dibuix i pintura...).
- Elaborar un resum sobre les característiques històriques de l'època, relacionant els materials i els períodes. Sempre és necessari posar a l'abast de tothom els contextos de vida que ajuden a entendre qualsevol fet, objecte o personatge.
- Una vegada localitzat tot el material, ben classificat i descrit, el penjaríem de la web per compartir. Compartir és l'eix central. Compartint aprenem, circulen millor les idees en totes direccions i som capaços de fer front a situacions extremes.

Teníem clar inicialment els procediments que aplicariem per identificar, seleccionar, classificar i treballar sobre els materials localitzats. La realitat ens va superar; pensàvem trobar material més o manco ordenat als centres educatius. La realitat ha estat molt diferent: alguns centres s'han desfet de tot allò que ja no ho consideraven útil i ho van llançar.

Uns pocs centres, conserven el material educatiu i didàctic d'abans de 1970, però estan desordenats i en un estat pèssim de conservació. Excepte l'IES Joan Ramis i Ramis conserva el material educatiu des de la seva fundació a mitjan segle XIX i té una exposició permanent muntada recentment, on tot el material està inventariat i classificat. La resta, després d'anys de cerca, la podem considerar perduda. Per tant, la feina inicialment prevista d'anar centre per centre i identificar els materials s'ha reduït a la mínima expressió.

Gairebé per casualitat, ens trobarem amb una persona que volia mostrar-me el seu material escolar que conservava gelosament: les llibretes de classe; petites obres d'art i de gran valor antropològic, etnològic i educatiu. Estirant el fil vam poder visitar fins a 36 famílies que van col·laborar activament i ens va proporcionar llibretes, textos, notes i llibres entre el període comprès entre el 1931 i el 1939.

Calia canviar les estratègies de recerca i la metodologia. En aquest cas, procedirem a identificar tot el material (devers uns vuitanta quaderns d'alumnes de diferent edat que acudien a l'Escola Graduada d'Alaior):

- Identificar i localitzar els materials
- Escanejar-los tots amb bona qualitat
- Transcriure tots els textos en format digital
- Estudiar tots els quaderns, analitzar les característiques, disposar-los en ordre cronològic i comentar-los en un estudi que incloem i que conté importants dades sobre la vida quotidiana en aquest període.

Aquesta feina, inicialment no prevista, ens ha portat molt temps i ha desplaçat l'eix d'aquest projecte. Com ja hem comentat, les llibretes manuscrites contenen totes les activitats que es realitzaven a classe i ens permeten visualitzar com era realment la feina a l'aula. No poques vegades ens hem trobat amb discursos força innovadors però una pràctica educativa poc adient, en alguns casos nefasta. La manca de coherència entre el discurs i la pràctica és una realitat que es manté en el temps; a pesar dels anys passats, no ha sofert canvis significatius.

En paral·lel, com també hem comentat, sabíem de l'existència d'un arxiu extens a l'Ajuntament de Maó que conserva milers de textos i dibuixos dels fillets que acudien a les escoles de la localitat. Aquest s'ha convertit en el segon eix del projecte. El treball amb aquest fons ens ha portat molt temps, i no el podem considerar acabat. Ara els tenim localitzats i identificats; disposem de còpies escanejades d'alguns i algunes transcripcions d'altres. Ara ens cal aprofundir en l'estudi:

- Característiques del material recollit.
- Finalitats i objectius de les activitats.
- El paper del mestre
- Els suports on els fillets escriuen a casa seva el que han après a l'excursió (que van de paper quadriculat, fulls de quaderns però també tapadores de caps de sabates escrites per la part no acolorida, paper d'embolicar productes en botigues, interiors de caps de mistos grans, retalls de diari o cartrons i papers publicitaris de tot tipus i de tota mena). Pensem que aquest material és únic (de moment no coneixem cap altra arxiu municipal que conservi aquests materials) i hi ha molta feina per fer. La divulgació, en aquests cas, és fonamental: podríem arribar a exposar textos i dibuixos d'avis i besavis de centenars de famílies, ja que en tots consta clarament el nom i llinatges del fillet i la data.

Tot i la sorpresa inicial pensem que els materials aconseguits són molt més valuosos que els que pensàvem localitzarien als centres educatius. L'estudi i divulgació dels materials obtinguts ens portarà molta més feina que la inicialment prevista. Les troballes s'ho ben valen.

Inicialment pensem que ho tenim gairebé tot organitzat i xoquem amb la realitat. A partir d'aquest moment iniciem el caos: apareixen papers i documents d'arreu; ens arriben propostes i idees, accedim a nous materials i nous estudis... necessitem posar ordre però no és tant fàcil; implica molt treball. Allò que més ens afecta negativament és no disposar d'un pla general, d'una visió general on emmarcar cada fet, cada objecte, cada persona. Cal començar de nou, cercar certes regularitats, identificar aspectes diferencials. Seguim en el caos. Però poc a poc anem construint un nou model. El caos s'organitza. Cal tenir present que el caos no implica necessàriament el desgavell total. El caos és creatiu, sacsejador, trencador. La força del caos canalitzada ens pot proporcionar major benestar.

El caos ens porta fins al mateix final de l'obra que estem fent. És un caos de cada vegada més organitzat; més que ben organitzat hauríem de dir ben relacionat: en situacions de caos és molt més fàcil relacionar aspectes que en cap cas relacionaríem des d'un punt de vista racional. El caos porta inscrit un gran potencial la creació. Ens permet obrir noves àrees de recerca, ens plantejem noves preguntes, arribem a noves conclusions.

Finalment, aconseguim un treball (com per exemple escriure un llibre) innovador i fresc; ordenat finalment a pesar del caos; conceptes i idees se van relacionant creant nous punts de vista. És talment una aventura. I com a tal, provoca pànic en moltes persones. En algun moment, en tot treball de recerca, cal sistematitzar la feina per ordenar i accedir més fàcilment a la comprensió. Els manuals que expliquen com elaborar un treball de recerca no en parlen del caos. És evident que pot ser un element pertorbador però lliurar-s'hi ens pot permetre obrir nous punts de vista, sotmetre'ls a contrast públic i establir relacions que mai abans havien tingut res a veure.

Establir noves relacions entre idees o conceptes coneguts ens ajuda a avançar en el coneixement. Val la pena arriscar-s'hi.